

УДК 378.147

В. Ю. Стрельніков

ПРОЕКТУВАННЯ ЗМІСТУ НАВЧАННЯ З МЕТОЮ ЙОГО ІНТЕНСИФІКАЦІЇ

Система інтенсивного або прискореного навчання є такою системою навчання, яка залучає не використовувані у звичайному навчанні психологічні резерви особистості і діяльності студентів, що дає змогу швидко, ефективно, радісно і просто чомусь навчитися. Проблемою, що виникає у цьому контексті, є проектування змісту навчання з метою інтенсифікації навчання.

Аналіз публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми, показав, що дослідження конкретних аспектів проектування змісту навчання з метою інтенсифікації навчання, досліджувалися широким колом авторів, зокрема в руслі проектного підходу. Ідеї проектного підходу виникли ще на початку ХХ століття і були пов'язані з радикальними підходами до зміни освітньої парадигми. Фактично Д. Дьюї та його послідовники (В. Кілпатрік, Е. Паркхерст, С. Шацький та ін.) запропонували альтернативу класно-урочній системі (у шкільній освіті) і дисциплінарно-предметній системі (у вищій професійній освіті). Разом із тим, аналіз вітчизняних наукових праць показує, що вони здебільшого стосуються інтенсивного, а не прискореного навчання, а також вивчення переважно іноземної мови. Є також дослідження, які аналізують практичне застосування сугестопедії Г. Лозанова (С. Пальчевський) [1]. Однак, поза увагою дослідників залишилися питання проектування змісту системи інтенсивного навчання з урахуванням сучасних реалій інформаційного суспільства і можливостей інформаційних технологій.

Зважаючи на це, нашою метою став пошук принципів побудови змістових модулів у системі інтенсивного навчання на основі інформаційних технологій, які б забезпечили готовність фахівця до майбутньої професійної діяльності.

Розпочинаючи виклад результатів дослідження, зазначимо, що ми розглядали поняття модульної освіти у «класичному» варіанті: модуль (від лат. *modulus* – міра): 1) назва важливого коефіцієнта чи величини; 2) частина будови, що слугує одиницею вимірювання; 3) уніфікований функціональний вузол у вигляді пакета деталей (модуль у комп'ютерних системах, у космічному кораблі тощо); модуль у педагогіці – функціональний, логічно зумовлений вузол навчально-виховного процесу, завершений блок дидактично адаптованої інформації; навчальний модуль – цілісна функціональна одиниця, що оптимізує психолого-соціальний розвиток учня і вчителя. Психолого-дидактичними

засобами реалізації навчального модуля є педагогічно-адаптована система понять у вигляді системи знань, духовних цінностей [2].

На наше глибоке переконання, саме модульний підхід до проектування курсів інтенсивного навчання є основою для стиснення навчального матеріалу.

Технологія роботи зі змістом як компонентом дидактичної системи є синтезом технологій побудови змістового модуля; наповнення змістового модуля, тобто відбору складової його інформації; структурування інформації всередині змістового модуля. Під час реалізації принципів інтенсивного навчання питання визначення обсягу, наповнення, структури змісту освіти набувають першочергового значення. До питання організації змісту освіти ми підходимо з модульних позицій. Реалізувати модульний підхід необхідно структуруючи матеріал таким чином, щоб він повною мірою забезпечував досягнення кожним студентом поставленої перед ним дидактичної мети (цілей). Навчальний матеріал має бути поданим настільки завершеним модулем, щоб була можливість конструювання єдиного змісту навчання, який відповідав би комплексній дидактичній меті окремих модулів (П. Юцявичене) [3, с. 56]. Ми погоджуємося з автором, що змістові модулі будуються відповідно до принципів: 1) цільового призначення інформаційного матеріалу; 2) поєднання комплексних, інтегруючих і власних дидактичних цілей; 3) повноти навчального матеріалу в модулі; 4) відносної самостійності елементів модуля; 5) реалізації зворотного зв'язку; 6) оптимальної передачі інформаційних і методичних матеріалів [4, с. 55].

Проаналізуємо можливості інтенсифікації професійної підготовки, які надає дотримання кожного з принципів. Перший з них – *принцип цільового призначення інформаційного матеріалу* – вказує, що зміст банку інформації будується виходячи з дидактичної мети. Якщо вимагається досягнення пізнавальних цілей, банк інформації формується за гносеологічною ознакою. Якщо вимагається досягнення цілей діяльності, застосовується операційний підхід у побудові банку інформації, у результаті чого створюються змістові модулі операційного типу.

Принцип поєднання комплексних, інтегрованих і окремих дидактичних цілей реалізується для визначення структури змістових модулів. Комплексна дидактична мета є вершиною піраміди цілей і реалізується всією сукупністю змістових модулів. Вона поєднує інтегруючі дидактичні цілі, реалізацію кожної з яких забезпечує конкретний модуль. Модулі, які відповідають інтегруючій дидактичній меті, складають комплексну мету, об'єднуються модульною програмою. Кожна інтегруюча дидактична мета складається з окремих цілей, яким у модулі відповідає один елемент навчання.

Принцип повноти навчального матеріалу в модулі конкретизує модульний підхід і розкривається такими правилами: 1) викладаються основні моменти навчального матеріалу, його суть; 2) даються пояснення до

цього матеріалу; 3) вказуються можливості додаткового поглиблення матеріалу або його розширеного вивчення шляхом використання комп'ютера, інших методів навчання або рекомендуються конкретні літературні джерела; 4) даються практичні завдання і пояснення до їх вирішення; 5) даються теоретичні й практичні завдання та відповіді на них.

Принцип відносної самостійності елементів також реалізує модульний підхід до навчання, направлений на виділення зі змісту навчання відокремлених елементів. Він тісно пов'язаний з принципом побудови змістових модулів, який вимагає поєднання комплексних, інтегруючих і окремих дидактичних цілей. Ступінь самостійності елементів залежить від ступеню самостійності окремих дидактичних цілей, які складають одну інтегруючу дидактичну мету.

Відповідно до *принципу реалізації зворотного зв'язку* процес засвоєння знань повинен бути керованим і контрольованим. Для реалізації зворотного зв'язку для побудови модуля слід дотримуватися таких правил: 1) повинна створюватися можливість зворотного зв'язку в наступності, тобто потрібно забезпечити модуль засобами прямого контролю, який показуватиме рівень підготовленості студента до його засвоєння; 2) слід застосовувати поточний, проміжний і узагальнюючий контроль: перший – в кінці кожного елемента, а останній – в кінці модуля; 3) поточний і проміжний контроль може здійснюватися у вигляді самоконтролю; 4) обидва вони повинні сприяти своєчасному виявленню прогалин в засвоєнні знань, а у випадку неуспішності, чітко показувати, які частини навчального матеріалу слід повторити або глибше засвоїти; 5) узагальнюючий (вихідний) контроль має показувати рівень засвоєння модуля; у випадку виявлення недостатності засвоєння студенту пропонують повторити матеріал (у вигляді конкретних навчальних елементів), за яким отримано незадовільні відповіді.

Принцип оптимальної передачі інформаційного і методичного матеріалу вимагає представлення матеріалів модуля у такій формі, щоб забезпечувалося найбільш ефективно їх засвоєння в конкретних умовах.

Крім зазначених принципів (за П. Юцявічене) можна виділити такий важливий принцип як *принцип стиснення навчальної інформації у змістовому модулі*. Навчальна інформація – модуль тієї галузі знань, яка лягла в основу навчального курсу. У цьому випадку термін «модуль» повною мірою оправдовує свою етимологію, тобто вказує на деяку помірну зменшеність. У рамках навчального курсу неможливо викласти весь запас знань людства, накопичених у даній галузі. Обов'язково постає завдання компресії, стиснення інформації, лаконічності і достатності, тобто її мінімізації (включення до змісту курсу лише необхідної і достатньої інформації для реалізації конкретної мети навчання). Але одна з умов стиснення інформації залишається дотримання її помірності, необхідного збереження цілісності даної системи знань, поданої в концентрованому вигляді, що також узгоджується з модульним підходом.

У контексті інтенсивного навчання, яке поєднує в своїй концепції і принцип прискорення, і принцип стиснення, структурування інформації є одним із найважливіших чинників досягнення мети навчання. Стиснення навчальної інформації може здійснюватися двома напрямками: шляхом генералізації (виділення основних понять) і логізації (встановлення внутрішніх логічних зв'язків), що співвідносяться зі структурою знань.

Виділення зі структури навчального матеріалу провідних знань дає змогу сконструювати «скелет» предмету. Провідні поняття виконують у навчальному курсі роль «організаторів» знання.

Подібний підхід до мінімізації інформації називають принципом генералізації знань, який означає, що починати побудову змісту навчального курсу слід з виділення основних структур і понять та організувати навчальний матеріал у систему в логічному порядку конкретизацією основних понять. Попереднє ознайомлення з навчальною інформацією, яке поєднується із заучуванням основних понять, дає змогу сформувати більш адекватну репрезентацію інформації. Генералізація знань дає змогу забезпечити краще розуміння, оскільки породжує структуру, яка значно краще взаємодіє з новими знаннями, ніж окремі факти. Чим більше зв'язків нових знань з уже існуючими у довгостроковій пам'яті може бути встановлено, тим глибше й ширше розуміння нового матеріалу, тим краще він засвоюється.

До провідних понять необхідно повертатися для того, щоб процес їх формування відбувався по спіралі, проходячи у своєму розвитку декілька етапів, рівнів. Ця поетапність формування основних понять є необхідною умовою для реалізації таких дидактичних принципів, як доступність і системність. Необхідно, щоб сприйняття нового не зводилося до якого-небудь одного акту, а було процесом, у якому студенти розглядали б кожне нове явище або предмет з різних боків, встановлюючи різноманіття зв'язків даного об'єкта з іншими, як схожими з ним, так і не схожими з ним.

Технологічний принцип *генералізації знань* проявляється у створенні тезаурусу – понятійного ядра, в якому повинні бути подані основні понятійні одиниці. Їх слід систематизувати за елементами наукового знання і подавати за різними розділами курсу у вигляді списків понять, які відображають віхи його змісту. База дисципліни, подана у такому вигляді, засвоюється студентами як система знань. Такі списки сприяють об'єктивізації методологічного знання, роблять його предметом свідомого засвоєння.

Тезаурус містить набір (список) понять, термінів із заданими смисловими відносинами між ними. Елементами, між якими встановлюються семантичні відповідності, є дескриптори, які мають форму слів чи словосполучень. Перелік дескрипторів у тезаурусах може бути впорядкованим за алфавітним і систематичним принципом. Кожна словникова стаття тезауруса, окрім основного елемента, може містити посилання на інші дескриптори чи поняття, які знаходяться з даним

дескриптором у співвідношеннях з родовою, видовою, асоціативною, синонімічною або з іншою залежністю.

З принципу генералізації знань випливає *принцип взаємопов'язаності, логізації знань*, який передбачає розгляд сукупності стійких зв'язків, які забезпечують цілісність об'єкта вивчення. Здоровий глузд підтверджує, що вивчати слід не ізольовані крихти, а узгоджені розділи. Те, що взаємопов'язане, легше вивчається і легше утримується.

Цей принцип покладений в основу встановлення міжпредметних зв'язків. За модульної побудови курсів, через встановлення зв'язків між модулями, досягається належна науковість змісту, яка проявляється не стільки у чіткому викладі, скільки в логічно правильній послідовності і систематичності побудови системи його внутрішніх взаємозв'язків.

До основного визначення методики внутрішньопредметного структурування відносять логічну структуру навчального матеріалу як сукупність стійких і впорядкованих логіко-дидактичних зв'язків між його елементами. Наявність логіко-дидактичного зв'язку між будь-якими двома елементами навчального матеріалу означає, що вивчення (засвоєння) одного елемента базується на знанні другого елемента, тобто потребує попереднього його засвоєння.

З технологічної точки зору внутрішньопредметне структурування може втілюватися у структурно-логічних схемах, тобто у зображенні за допомогою графів системи логіко-дидактичних зв'язків між елементами з провідного напрямку взаємозв'язків. Інформація акумулюється не лише в системі, а й під час упорядкування її функціональних частин та елементів. Чим чіткіша ієрархія логічної конструкції, тим вища її інформативність.

Принципи системи інтенсивного навчання з використанням електронних засобів зв'язку – система вимог, якими повинен керуватися викладач, проектуючи і реалізуючи процес навчання.

Виділяємо чотири групи принципів: методологічні (загальні) принципи, принципи проектування мети і змісту навчання, принципи проектування навчального процесу і дидактичної системи та додаткові (традиційні) принципи.

Методологічні (загальні) принципи становлять: принцип гуманізації навчання (інтереси особи як елемента соціуму – в основі навчання); принцип науковості (вимагає справжньої об'єктивності вивчення явищ); принцип системності, який забезпечує системний підхід у навчанні; принцип розвитку (все удосконалюється і розвивається); принцип конкретності істини (що добре в одних умовах, неприпустимо в інших); принцип комплексної інформатизації навчання вимагає повної інформатизації діяльності викладача і студента.

Принципами проектування мети і змісту навчання є: принцип відповідності мети і змісту навчання вимогам Державних освітніх стандартів; принцип генералізації передбачає концентрацію змісту навчання навколо провідних ідей, принципів і закономірностей науки, на якій базується дисципліна; принцип історизму вимагає розкриття

передісторії, стану і тенденцій розвитку змісту навчання; принцип цілісності і комплексності (навчальна дисципліна має зберігати і відображати цілісність наукового знання, на якому вона побудована).

Принципи проектування навчального процесу і дидактичної системи складають: принцип відповідності дидактичного процесу і дидактичної системи закономірностям навчання, що є першоосновою інтенсивного дидактичного процесу; принцип провідної ролі теоретичних знань; принцип єдності навчальної, виховної і розвиваючої функцій навчання; принцип стимулювання і мотивації позитивного ставлення студентів до навчання; принцип проблемності забезпечує набуття досвіду творчої діяльності на основі вирішення проблемних ситуацій; принцип поєднання колективної навчальної роботи з індивідуальним підходом, який вимагає формування досвіду індивідуальної і колективної діяльності студентів, застосувати індивідуальні і колективні форми навчання; принцип поєднання абстрактного мислення з наочністю.

Додаткові принципи (традиційні): свідомості, активності і самостійності студентів за керівної ролі викладача; систематичності і послідовності навчання; доступності; міцності оволодіння змістом. Ці принципи досить повно висвітлені в літературі як традиційні принципи дидактики.

Висновком з даного дослідження може бути застереження, що проектування змісту інтенсивного навчання є ефективним, якщо, по-перше, створені проекти не вимагають додаткових ресурсів; по-друге, їх можна застосувати іншим викладачам, не зважаючи на досвід і педагогічну майстерність; по-третє, є потенційні можливості для зниження витрат на його використання без втрати якості роботи. Перспективами подальших досліджень є уточнення сутності змісту інтенсивного навчання та його компонентів, виділення етапів створення проекту змісту інтенсивного навчання.

Список використаної літератури

- 1. Пальчевський С. С.** Сугестопедагогіка: новітні освітні технології: Навч. посібник / С. С. Пальчевський. – К. : Кондор, 2005. – 351 с.
- 2. Педагогіка** у запитаннях і відповідях: Навч. посіб. / Кузьмінський А. І., Омеляненко В. Л. – К., 2006. – 311 с.
- 3. Юцявичене П. А.** Принципы модульного обучения / П. А. Юцявичене // Сов. педагогика. – 1990. – №1. – С. 55 – 60.
- 4. Юцявичене П. А.** Создание модульных программ / П. А. Юцявичене // Сов. педагогика. – 1990. – №1. – С. 55–60.

Стрельников В. Ю. Проектування змісту навчання з метою його інтенсифікації

Автор розглядає принципи: цільового призначення інформаційного матеріалу; поєднання комплексних, інтегруючих і особистих

дидактичних цілей; повноти навчального матеріалу; відносної самостійності елементів модуля; реалізації зворотного зв'язку; оптимальної передачі інформаційних і методичних матеріалів; методологічні (загальні) принципи, принципи проектування мети і змісту навчання, принципи проектування навчального процесу і дидактичної системи та додаткові, або традиційні принципи.

Ключові слова: система інтенсивного навчання, принцип, змістовий модуль, елемент модуля.

Стрельников В. Ю. Проектирование содержания обучения с целью его интенсификации

Автор рассматривает принципы: целевого предназначения информационного материала; объединения комплексных, интегрирующих и личностных дидактических целей; полноты учебного материала; относительной самостоятельности элементов модуля; реализации обратной связи; оптимальной передачи информационных и методических материалов; методологические (общие) принципы, принципы проектирования цели и содержания обучения, принципы проектирования учебного процесса и дидактической системы и дополнительные, или традиционные принципы.

Ключевые слова: система интенсивного обучения, принцип, содержательный модуль, элемент модуля.

Strelnikov V. Designing Training Content for its Intensification

The author considers principles: target mission of an information material; a combination of the complex, integrating and personal didactic purposes; completeness of a teaching material; relative independence element of the module; feedback realizations; optimum transfer of information and methodical materials.

There are four principles of intensive learning: methodological (common) principles, principles of projecting, principles of projecting learning process, didactic systems and traditional principles.

Methodological (common) principles are: the principle of humanization of education; scientific principle; the principle of consistency that provides a systematic approach in studying; the principle of improvement; the principle of comprehensive informatization of education requires full informatization of a teacher and a student.

The principles of projecting objectives and content of education include the correspondence of principle aim and content of training requirements of state educational standards; generalization of the principle of concentration provides training content around the leading ideas, principles and laws of science, which is based on discipline; the principle of historicism requires disclosure of background, status and trends of training content.

The principles of educational process and didactic system are: the principle of correspondence didactic process and didactic training system; the

principle of the leading role of theoretical knowledge; the principle of unity of academic, educational and developing functions of training; the principle of students' stimulating and motivating a positive attitude to learning; problematic principle provides an experience of creative activities based on solving of a problem; collective principle of combining academic work with an individual approach; the principle of combining abstract thought with the evidence.

Additional principles (traditional): consciousness, activity and independence of students; consistency and systematic of studying; accessibility; acquirement of a content. These principles are wide used in the literature as the traditional principles of didactics. They are optional in the system of intensive studying. The requirements arising from the previously mentioned principles are established in the additional principles too.

Key words: system intensive learning, a principle, the substantial module, the element of the module.

Стаття надійшла до редакції 11.08.2016 р.

Прийнято до друку 30.09.2016 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Харченко С. Я.

УДК 316.772.4

В. В. Теплинська

ДЕФІНІЦІЙНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ «МІЖОСОБИСТІСНІ СТОСУНКИ»

Сучасний етап розвитку наук про людину характеризується підвищенням інтересу до проблеми міжособистісних стосунків людей і особливо до взаємин підростаючого покоління. Ситуація сьогодення у суспільстві ставить проблему позитивних міжособистісних стосунків учнів навчальних закладів у ряд найгостріших педагогічних та психологічних проблем. Потреба у її вивченні і вирішенні є очевидною, оскільки відносини між дітьми в силу різних причин (часткова заміна безпосереднього контакту з однолітками на спілкування у соціальних мережах, надмірна захопленість комп'ютерними іграми, зростаючий потік інформації, споглядання жорстокості по телебаченню та у реальному житті, дефіцит позитивних емоцій та ін.) на сьогоднішній день стали значно напруженішими, про що говорять численні факти в ЗМІ, публікаціях.

Проблема міжособистісних стосунків вивчалась у різних аспектах. Дослідженню сутності, змісту та структури міжособистісних стосунків присвячені роботи О. Киричука, А. Митрофанової-Керсанової, М. Обозова, В. Шибанової та ін. Вивченням міжособистісних стосунків як специфічного виду діяльності займалися В. Абраменкова, О. Асмолов, О. Леонт'єв, Є. Суботський, як засобів комунікації – М. Єннікеева, В. Зацепін,